

УДК 347.7(477)

М. К. Кулава, здобувач

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Кафедра адміністративного права
вул. Фрометівська, 2, Київ, 03039, Україна

ПОНЯТТЯ «ТОРГІВЛЯ» ТА «ТОРГОВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ» ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ДОКТРИНИ

Статтю присвячено дослідженню понять «торгівля» та «торговельна діяльність» згідно чинного законодавства України, наукової доктрини. Наведені дослідження вчених з цього приводу, представлені авторські визначення цих понять.

Ключові слова: торгівля, торговельна діяльність, господарсько-торговельна діяльність, законодавство, наукова доктрина.

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігаємо динамічність розвитку торговельної діяльності в Україні, а отже і підвищену увагу до сутності, поняття, нормативно-правового розуміння торговельної діяльності. Причиною тому виступає той факт, що ефективна та здійснювана у рамках правового поля торговельна діяльність – це запорука матеріального добробуту населення країни.

Разом із цим, як слушно зазначає І. Б. Гончаренко, сфера торговельної діяльності – це така галузь, де рівень правової культури осіб, які займаються такою діяльністю, не дуже високий, тому ця сфера потребує постійного, ретельного контролю з боку держави з метою профілактики та припинення правопорушень [1, с. 47]. При цьому охорона суспільних відносин у сфері торговельної діяльності здійснюється здебільшого за допомогою адміністративно-правових засобів, одним з яких виступає адміністративна відповідальність. Так, Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [2] містить главу 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності», яка містить близько десяти складів адміністративних правопорушень у галузі торговельної діяльності.

Актуальність теми цього дослідження обумовлена: по-перше, тим, що від точного розуміння поняття «торгівля» та «торговельна діяльність» залежить якісна кваліфікація адміністративних правопорушень; по-друге, законодавство України, яке регулює торговельну діяльність в Україні, містить певні суперечності, в різних нормативно-правових актах по різному дається визначення цих понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями у зазначеній сфері займалися такі вчені, як О. В. Буткевич, С. В. Ващенко, А. П. Гаврилшин, М. В. Завальний, О. В. Зверева, А. І. Камінка, С. П. Коломацька, В. П. Нагребельний, О. О. Покрещук, О. В. Полтавський, А. А. Попов, П. М. Пальчук, С. В. Томчишен, В. А. Удінцев, О. Ф. Федоров, П. П. Цитович, Г. Ф. Шершеневич та ін.

Метою статті є визначення понять «торгівля» та «торговельна діяльність» відповідно до законодавства України та юридичної літератури.

Виклад основного матеріалу. Перш за все визначимось із поняттям «торгівля», яке міститься в науковій літературі. Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови дає наступне визначення: «торгівля – це купівля й продаж товарів» [3, с. 1257]. Г. Ф. Пугачевський у «Тлумачному словнику. Сучасні товарознавчі терміни» торгівлю визначає як вид економічної діяльності у сфері товарообміну і просування товарів від виробника до споживача у формі купівлі-продажу та надання пов'язаних з цим послуг» [4, с. 141]. В Юридичній енциклопедії знаходимо наступне визначення: «торгівля – форма обміну товарів, за якої рух їх зі сфери виробництва до сфери споживання або зміна одного власника товарів іншим відбувається на основі купівлі-продажу» [5]. Наведене трактування, на наш погляд, дуже вузьке, оскільки підставами для здійснення такого роду ді-

альності виступає не тільки договір купівлі-продажу. Крім цього договору, також можуть укладатися договори міни, поставки тощо, які передбачають передачу права власності на товари. С. В. Мочерний дає таке трактування торгівлі: торгівля – галузь народного господарства, яка охоплює купівлю-продаж товарів і послуг, їх обмін, спрямований на обслуговуванні продавців і покупців, а також зберігання і підготовку товарів для продажу [6, с. 376]. В. А. Коноплицький у свою чергу трактує торгівлю як: сферу обігу товарів в якій відбувається обмін продуктами праці і послугами; вид комерційної діяльності при якій шляхом укладання договору або на основі усної угоди здійснюється купівля-продаж товарів; спеціалізована галузь економіки, що формує свої доходи за рахунок діяльності по доведенню товарів до споживачів [7, с. 345]. Г. Ф. Шершеневич розглядав торгівлю як господарську передаточну діяльність, що має на меті посередництво між виробниками та споживачами під час взаємного обміну економічними благами [8, с. 412]. Отже, на його думку, торговельна діяльність є посередницькою: торговець є посередником між виробником та споживачем. На наше переконання, це визначення є більш економічним, ніж юридичним. А. І. Камінка [9, с. 1–2] та П. П. Цитович [10, с. 7], поділяючи торгівлю як таку на торгівлю у вузькому (товарна й банкірська торгівля) та в широкому розумінні – на діяльність, спрямовану на посередництво в передачі господарських благ від виробника до споживача (торгівля у вузькому розумінні), а також весь обіг товарів, тобто вся діяльність, яка спрямована на усунення роз'єднання в просторі й часі між виробником та споживачем (торгівля в широкому розумінні). Д. Д. Гордієнко зазначає, що торгівля – це будь-які операції, що здійснюються на умовах договору купівлі-продажу, міни, поставки та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на товар [11, с. 321]. На нашу думку, більш вдалими і повними із представлених визначень поняття «торгівля» є трактування саме Д. Д. Гордієнко.

Розглянемо поняття «торгівля», яке міститься в різних нормативно-правових актах. Щодо нормативно-правового визначення досліджуваного поняття зазначимо наступне. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [12] у ст. 7 використовує термін «торгівля», але не дає визначення цього поняття. Визначення терміну «торгівля» знаходимо в Національному стандарті України «Роздрібна та оптова торгівля: терміни та визначення понять» (далі – Стандарт). Згідно п. 4.1 Стандарту, торгівля – це «вид економічної діяльності у сфері товарообігу і просування їх від виробника до споживача у формі купівлі-продажу та надавання пов'язаних із цим послуг» [13].

Назва Глави 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності» КУпАП використовує термін «торгівля», але не дає його визначення. Критерієм для такого розмежування, на нашу думку, виступає суб'єкт правопорушення. При цьому КУпАП відносить до адміністративно-караних діянь у сфері торгівлі: порушення правил торгівлі й надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю (ст. 155); порушення порядку проведення розрахунків (ст. 155-1); обман покупця чи замовника (ст. 155-2); порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробами (ст. 156); порушення законодавства про захист прав споживачів (ст. 156-1); порушення правил торгівлі на ринках (ст. 159); торгівлю з рук у невстановлених місцях (ст. 160). До адміністративних проступків у галузі торгівлі відповідно до КУпАП належать також незаконний відпуск або придбання бензину чи інших паливно-мастильних матеріалів (ст. 161); порушення порядку провадження господарської діяльності (ст. 164) тощо.

Таким чином, виходячи із законодавства і визначень вчених, можна запропонувати наступне визначення поняття «торгівля». Торгівля – це комерційна діяльність, що виражається у реалізації товарів та надаванні пов'язаних із цим послуг.

Але крім терміну «торгівля», в законодавстві і юридичній літературі знаходимо інші подібні поняття, а саме: торговельна діяльність, господарсько-торговельна діяльність та ін.

Так, згідно зі ст. 263 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [14] господарсько-торговельна діяльність визначається як діяльність, що здійснюється суб'єктами

господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг. При цьому у тексті цього Закону зустрічаємо і термін «торгівля». Вони використовуються як синоніми.

Національний стандарт України «Роздрібна та оптова торгівля: терміни та визначення понять» у п. 4.2 торговельну діяльність розуміє як ініціативну, систематичну, виконувану на власний ризик для отримання прибутку діяльність юридичних і фізичних осіб щодо купівлі та продажу товарів кінцевим споживачам, посередницькі операції або діяльність із надання агентських, представницьких, комісійних та інших послуг у просуванні товарів від виробника до споживача [13].

Термін «торговельна діяльність» міститься і в Проекті Закону України «Про внутрішню торгівлю» [15], під якою пропонується розуміти «діяльність з продажу товарів, у тому числі власного виробництва, або посередницька діяльність, у тому числі із надання агентських, комісійних та інших послуг у просуванні товарів від виробників (постачальників) до кінцевого покупця». Це визначення майже повністю дублює те, що міститься у Стандарті.

Окремі вчені також оперують поняттям «торговельна діяльність». Так, одна група вчених розрізняє поняття «торгівля» та «торговельна діяльність». На думку С. В. Ващенко, торговельна діяльність як об'єкт адміністративно-правової охорони становить різновид підприємницької діяльності: це ініціативна, самостійна діяльність юридичних осіб всіх форм власності, громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, не обмежених у правоздатності й дієздатності згідно із законодавством України, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, щодо здійснення угод купівлі та продажу товарів у галузі оптової та роздрібно торгівлі, а також торговельно-виробничій сфері з метою отримання прибутку. Торговельна діяльність здійснюється відповідно до встановлених державою загальнообов'язкових правил торгівлі, належне виконання яких забезпечується за допомогою різноманітних правових, зокрема адміністративно-правових засобів [16, с. 10-11]. Як бачимо за визначенням С. В. Ващенко суб'єктами адміністративних правопорушень у сфері торгівлі можуть бути тільки спеціальні суб'єкти із чим ми не згодні, тому що, наприклад, суб'єкт правопорушення, передбаченого ст. 160 КУпАП, загальний. О. П. Віхров вважає, що торговельна діяльність – це ініціативна, самостійна діяльність юридичних осіб і громадян щодо здійснення купівлі та продажу товарів народного споживання з метою отримання прибутку [17, с. 291–292]. Спостерігаємо звуження обміну тільки договором купівлі-продажу. В. В. Сергієнко [18, с. 136], В. М. Завальний вважають торговельну діяльність підприємницькою діяльністю [19, с. 4]. Переконані, що торговельну діяльність можна ототожнювати із підприємницькою діяльністю лише за умови зайняття нею суб'єкта підприємницької діяльності. О. В. Буткевич надає таке визначення: торговельна діяльність – це систематична господарська діяльність суб'єктів господарювання з реалізації продукції виробничо-технічного призначення й виробів народного споживання, що здійснюється на професійних засадах, у сфері товарного обігу, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг із метою досягнення економічних і соціальних результатів та отримання прибутку або без мети отримання прибутку [20, с. 72]. Під неприбутковою розуміємо діяльність, щодо якої отримання прибутку не лише не обов'язкове (казенні підприємства, експериментальні та інші планово-збиткові підприємства, які фінансуються за рахунок державних дотацій), а й іноді прямо заборонене законом (товарні, фондові біржі, об'єднання підприємств тощо).

К. О. Хрімлі наводить наступне визначення: господарсько-торговельна діяльність – це самостійний вид господарської діяльності, спрямований на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення й виробів народного споживання, який здійснюють суб'єкти господарювання, незалежно від форм власності, за плату на професійних засадах [21, с. 221].

Інша група науковців взагалі ототожнюють поняття «торгівля» і «торговельна діяльність». Так, Л. В. Нападовська наводить визначення поняття «торгівля», ототожнюючи

його з поняттям «торговельна діяльність»: «Торгівля – це діяльність, пов'язана з продажем товарів виробничо-технічного призначення й товарів народного споживання на підставі різних цивільно-правових договорів, які передбачають передачу прав власності на такі товари, а також допоміжна діяльність, спрямована на забезпечення умов для їх продажу шляхом надання відповідних послуг» [22, с. 36]. Спостерігаємо обмеження торговельної діяльності лише рамками цивільно-правових договорів. П. М. Пальчук вважає, що торгівля (торговельна діяльність) як самостійний предмет нормативно-правового регулювання може бути визначена як діяльність, пов'язана з продажем товарів виробничо-технічного призначення й товарів народного споживання на підставі різних цивільно-правових договорів, які передбачають передачу прав власності на такі товари, а також допоміжна діяльність, яка спрямована на забезпечення умов для їх продажу шляхом надання відповідних послуг [23, с. 78].

Отже, спостерігаємо відсутність у законодавстві і науковій доктрині єдиного підходу до визначення поняття торговельної діяльності, що створює труднощі в правозастосуванні.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що законодавство використовує терміни «торгівля» та «торговельна діяльність», але не дає їх визначення.

На нашу думку, під торгівлею слід розуміти комерційну діяльність, що виражається у реалізації товарів та надаванні пов'язаних із цим послуг.

Під торговельною діяльністю – самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик діяльність фізичних або юридичних осіб щодо купівлі та продажу товарів кінцевим споживачам, а також допоміжну діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг з метою досягнення економічних та соціальних результатів та прибутку або без мети отримання прибутку.

Єдине визначення термінів «торгівля» та «торговельна діяльність» необхідно закріпити в усіх нормативно-правових актах України, оскільки існування подвійної термінології та колізій у її застосуванні приводить до того, що на практиці виникають суперечки щодо можливості застосування норм права.

Список літератури

1. Гончаренко І. Б. Державний контроль та нагляд у сфері торговельної діяльності України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Гончаренко Інна Борисівна. – К., 2012. – 183 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2004. – 1440 с.
4. Пугачевський Г. Ф. Сучасні товарознавчі терміни: тлумач. слов. / Г. Ф. Пугачевський [та ін.]. – К.: Київ. нац. торг.-економ. ун-т, 2008. – 160 с.
5. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 6: Т – Я. – 2004. – 768 с.
6. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник / С. В. Мочерний. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
7. Коноплицький В. А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В. А. Коноплицький. – КНТ, 2007. – 580 с.
8. Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права: [монографія]: в 2-х т. / Г. Ф. Шершеневич. – 4-е изд. – СПб.: Издanie Братъев Башмаковых, 1908. – Т. 1: Введение. Торговые деятели. – 1908. – 515 с.
9. Каминка А.И. Очерки торгового права: в 2-х вып. / А.И. Каминка. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Право, 1912. – Вып. 1. – 1912. – 447 с.
10. Цитович П.П. Труды по торговому и вексельному праву: [учебник]: в 2-х т. / П.П. Цитович. – М.: Статут, 2005. – Т. 1: К вопросу о слиянии торгового права с гражданским. – 2005. – 493 с.
11. Гордієнко Д. Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки / Д. Д. Гордієнко. – К.: КНТ, 2006. – 308 с.
12. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 23. – Ст. 158.
13. Роздрібна та оптова торгівля. Терміни та визначення понять: ДСТУ 4303:2004 від 01.07.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/ru/directories1/dstu4303.html>.
14. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
15. Проект Закону «Про внутрішню торгівлю»: Неофіційний текст від 21.01.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0407.html

16. Ващенко С. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі торговельної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / С. В. Ващенко ; Ун-т внутр. справ. – Х., 1999. – 15 с.
17. Віхров О. П. Господарське право. Спеціальна частина : [навчальний посібник] / О. П. Віхров. – К. : Слово, 2006. – 344 с.
18. Сергієнко В. В. Правове забезпечення, організація та захист господарської діяльності : [конспект лекцій] / В. В. Сергієнко, В. Д. Понікаров, Ж. О. Андрійченко, С. Ф. Денисюк, І. В. Ялдин, В. В. Деркач, Д. В. Назаренко. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 236 с.
19. Завальний М. В. Торгове право : [конспект лекцій] / М. В. Завальний. – Суми : Сумський національний аграрний університет, 2002. – 57 с.
20. Буткевич О. В. Співвідношення понять «торгівля» та «торговельна діяльність» / О. В. Буткевич // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 1. – С. 69–73.
21. Хрімлі К. О. Поняття господарсько-торговельної діяльності / К. О. Хрімлі // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 74. – С. 217-224.
22. Полтавський О. В. Торгове право : [навчальний посібник] / О. В. Полтавський, С. В. Томчишен. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – 168 с.
23. Пальчук П. М. Ліцензування торговельної діяльності в Україні : дис. ... канд. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / П. М. Пальчук ; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2008. – 208 с.

Стаття надійшла 24.03.2017 р.

М. К. Кулава, соискатель

Частное акционерное общество «Высшее учебное заведение
«Межрегиональная Академия управления персоналом»
Кафедра административного права
ул. Фрометовская, 2, Киев, 03039, Украина

ПОНЯТТЯ «ТОРГОВЛЯ» И «ТОРГОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ» СОГЛАСНО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ И ДОКТРИНЫ

Резюме

Статья посвящена исследованию понятий «торговля» и «торговая деятельность» в соответствии с действующим законодательством Украины и научной доктрины. Представлены исследования ученых по этому поводу, представлены авторские определения этих понятий.

Ключевые слова: торговля, торговая деятельность, хозяйственно-торговая деятельность, законодательство, научная доктрина.

M. K. Kulava, Applicant

Private Joint-Stock Company “Higher Educational Institution
“Interregional Academy of Personnel Management”
the Department of Administrative Law
Frometivs’ka St., 2, Kiev, 03039, Ukraine

THE CONCEPT OF “TRADE” AND “TRADING ACTIVITIES” ACCORDING TO THE LEGISLATION OF UKRAINE AND DOCTRINE

Summary

The article is devoted to research the concepts of “trade” and “trading activity” according to the current legislation of Ukraine, the scientific doctrine. The researches of scientists are represented on this subject and the author’s definitions of these concepts.

Key words: trade, trading activity, economic and trade activities, law, scientific doctrine.